

LES ORDINACIONS DE L'HOSPITAL DEL COLL DE BALAGUER DE L'ANY 1430

*Gerard Martí i Brull
Maria del Carme Macià i Montejano*

L'hospital del Coll de Balaguer va ser fundat l'any 1344 per l'infant Pere (1305-1381), comte de les Muntanyes de Prades, fill de Jaume II i de Blanca d'Anjou.

Es troba situat a l'actual població de l'Hospitalet de l'Infant, al sud de la comarca del Baix Camp, sobre l'antiga via de comunicació que uneix Barcelona i Tarragona amb Tortosa i València.

La seva finalitat, tan diferent d'un hospital actual, era l'assistència als viants pobres que transitaven per aquell lloc, socorrent-los amb aliments i permetent-los de passar-hi una nit. En cas de trobar-se malalts eren atesos fins al guariment.

En la documentació fundacional promulgada per l'infant Pere es troben consignades les funcions, personal, recursos, etc. de la institució. El document que es presenta en aquesta comunicació, inèdit, s'afegeix i en alguns punts modifica aquells primers estatuts, gairebé un segle més tard.

Està escrit sobre pergamí i es conserva a l'Arxiu de la Catedral de Tortosa, en la sèrie Bisbe I, amb el número 1.

Es tracta de la concessió de noves Ordinacions a fi de regular les despeses ordinàries de l'hospital i de clarificar-ne els comptes per a evitar responsabilitats i conflictes a l'administrador.

Està atorgat per la comtessa de les Muntanyes de Prades, Joana, també dita Gondissalva Ximenis d'Arenós, i pel bisbe Ot de Tortosa, als quals correspon la custòdia de l'hospital per expressa disposició del fundador.

Per a la redacció d'aquest document varen comptar amb la intervenció de diverses persones que hi eren relacionades. Aquestes persones són: els comissaris designats per la senyora comtessa per a examinar els comptes de l'hospital (mossèn Joan d'Abellà, prevere, i Guillem Ferrer, tresorer i conservador del patrimoni del comtat de Prades), el comissari del bisbe (Francesc Roig, prevere, batxiller en dret canònic i civil i lloctinent del vicari general), l'administrador de l'hospital i beneficiat del primer benefici (mossèn Pere Ferrer, prevere) i el beneficiat del segon benefici (mossèn Ferrer Arnau, prevere).

Els disset capítols de què consta el text es poden agrupar bàsicament en sis epígrafs.

I. PERSONAL

Les persones mantingudes a càrrec de l'hospital són només sis: el prevere administrador i beneficiat del primer benefici, el prevere beneficiat del segon benefici, un escolà per ajut de tots dos preveres, dos mossos per a les feines i seguretat de la institució i una dona per a servir l'hospital i per atendre els pobres que s'hi acullin.

En els comptes no s'admet cap altra persona a càrrec de l'hospital i si en té més la despesa extra l'haurà de pagar l'administrador dels seus propis béns. Només es fa una excepció quan hi hagi perill de pirates moros o "de altres males gents", que podrà haver-hi la gent que l'hospitaler cregui necessària per a vigilància i defensa. Igualment s'admet més gent de l'habitual quan hi hagi necessitat de fer obres.

II. DESPESES D'ALIMENTACIÓ

A fi de regular el consum de pa, vi i companatge, es fixa que l'administrador, l'altre prevere, la dona i l'escolà, així com tota persona religiosa que s'aculli a l'hospital, poden rebre quinze fanegues de blat anuals, a mesura de Tivissa, cada un. Els dos mossos, els altres homes que eventualment es poden tenir i tots els pobres, en canvi, poden consumir un total de setze fanegues per cap.

Pel que fa a la beguda, es pot disposar de vint-i-set migeres de vi anuals per persona, excepte els pobres que en rebran la meitat.

Finalment, el consum de companatge (carn, peix o altra vianda) queda fixat en un valor de tres diners diaris per persona.

S'ha de comptar separadament la despesa en provisions com ara oli, sal, salsa i d'altres, però no es limita el seu consum excepte la cansalada que poden gastar el personal de l'hospital, que no pot excedir d'un bacó en un any.

III. BESTIAR

Es declara que els animals per a les necessitats de l'hospital només poden ser dos: un mul per a transport de les provisions i un ase per a treballar a la sinya.

També es regula la civada que poden consumir aquestes bèsties: els dies de treball, el mul pot menjar tres almuts de civada a mesura de Tivissa i l'ase un; els dies que no se'ls faci treballar només rebran tres almuts entre tots dos animals. De palla, en canvi, se'n pot gastar la que sigui necessària.

Si l'administrador vol tenir una mula per a cavalcar, la pot tenir, però l'haurà de comprar dels seus propis diners. Podrà rebre dos almuts diaris de civada i tota la palla que necessiti.

IV. CONREU DE LES TERRES

Pel que fa a les terres de l'hospital, no es podran conrear directament sinó que hauran de ser arrendades de la manera més profitosa que es pugui.

V. COMPTES

Cada primer de mes l'administrador ha de consignar en els llibres el nombre de menjadors ordinaris que es trobin a l'hospital i els extraordinaris si n'hi ha. I en els dies successius només haurà d'anotar si hi arriba o se'n va alçat.

S'ha de portar un llibre on siguin anotats els pobres que hi ha a l'hospital i els dies que s'hi estan. En cas d'absència de l'administrador, l'altre prevere és l'encarregat de dur aquest llibre.

Cal portar un compte separat dels pagaments fets al moliner del molí del Pratedip, ja que no forma part dels ordinaris de l'hospital. I pel que fa al blat procedent d'aquell molí, ha de ser consignat prenent com a base les mesures de Tivissa i el seu valor s'ha d'expressar en diners, a fi de fer més entenedors els comptes.

Com que de vegades passaven diversos anys sense que fossin inspeccionats els comptes de l'hospital, es reitera la disposició que han de ser examinats anualment per les persones designades pel bisbe de Tortosa i pel comte de Prades, tal com havia disposat l'infant Pere.

Es mana, però, que s'han de començar el dia 1 de maig i han de ser inspeccionats, com a molt tard, dos mesos després del 30 d'abril, és a dir, entre maig i juny. Això modifica els estatuts originals, que disposaven que s'havia de passar comptes durant el mes de maig. Aquesta ampliació del termini es deu a que el mes d'abril s'acaben de recollir els fruits i les rendes de l'hospital i no hi ha temps suficient per a fer el compte de les entrades i les sortides.

Les dues persones designades pel bisbe de Tortosa i el comte de Prades per a examinar els comptes rebran el salari que va disposar el fundador. Si en fossin designades més de dues, s'hauran de dividir el diners, però no podran rebre més salari de l'administrador que un per a cada part.

VI.

L'últim capítol consisteix en la promesa de la senyora comtessa que ni ella ni els seus procuradors o els seus successors no impediran que l'administrador pugui cobrar els fruits i les rendes que pertanyen a l'hospital en els llocs de Tivissa, Pratedip, Banyoles o altre lloc dins del comtat de Prades, sinó que manarà que les rendes que el fundador va disposar per a manteniment de la institució li siguin lliurades.

El text acaba amb els manaments que aquestes noves Ordinacions siguin incorporades a les que va establir l'infant Pere i que siguin observades per l'hospitaler i pels oïdors de comptes.

El notari, Guillem Ferrer, de Falset, va fer tres còpies d'aquest document; un per a cada un dels que signen el document: la comtessa de Prades, el bisbe de Tortosa i mossèn Pere Ferrer, l'administrador de l'hospital.

TRANSCRIPCIÓ

1430, agost, 23. Garcia

Ordinacions establertes pel bisbe de Tortosa, Ot, i la comtessa de les muntanyes de Prades, Joana, per a regular les despeses ordinàries de l'hospital del Coll de Balaguer.

Arxiu de la Catedral de Tortosa, Bisbe I, 1.

"In nomine Domini nostri Ihesu Christi. Ad eternam rei memoriam, nos Otho, miseratione divina episcopus dertusensis, et nos Johana alias Gondissalva Ximeniç de Arenosio, comitissa Montaneorum de Prades, attendentes inclitum dominum infantem Petrum / de Aragonum, memorie recolende comitem Rippagurcie et Montaneorum de Prades, proavum nostri dicte comitisse, instituisse, construxisse

et fundasse quoddam hospitale in planicie Collis Balagarii, diocesis dertusensis, pro suffragio et recepcione pauperum Ihesu Christi, | in et super quibus institutione, constructione et fundacione idem dominus infans plures et diversas condidit et fecit ordinaciones et statuta, prout in instrumento institutionis, | constructionis et fundacionis ipsius hospitalis lacius continetur. Nunc vero nos, episcopus et co/mitissa prelibati, cuius hospitalis nos dicta comitissa sumus patrona, pensantes quod secundum varietates temporum mores, statuta et ordinaciones variari seu in melius comutari non est reprehensibile iudicandum, licet dictus dominus infans sancte et notabiliter | tunc temporis dictas ordinaciones et statuta fecisset. Idcirco, considerato tempore presenti super bono statu, regimine et conservacione dicti hospitalis, jurium et reddituum ipsius, quasdam facimus et statuimus ordinaciones et statuta, quas et que sine preiudicio | et derogacione intencionis prefati domini infantis et suorum ordinacionum et voluntatum nisi in subscriptis teneri perpetuo et servari volumus et jubemus. Quarum ordinacionum nostrarum tenores sequuntur per hec verba:

En nom de Déu. Aquesta és ordi/nació feta per lo reverent senyor Oth, per la gràcia de Déu bisbe de Tortosa, e la egrègia e poderosa senyora dona Johana, comtessa de Prades, en lo loch de Carcia del dit comdat, dimecres que comtave hom XXIII del mes de | agost del any mil quatrecentos trenta, de e ab consell e relació dels honrats en Francesch Royg, prevere e bachelier en quiscun dret, loctinent de vicari general e official del dit reverent senyor e comissari per ell diputat a hoir, examinar e de/cesir los comptes del administrador del spital de la plana del Coll de Balaguer, dedicat e ordenat per lo molt egregi e digne de memòria lo senyor infant en Pere, e ab consell e relació de mossèn Johan de Abellà, prevere, e del senyor en Guillem Ferrer, tresorer de la dita senyora e conservador del patrimoni del dit Comdat, comissaris en lo acte matex dedicats e ordenats per la dita egrègia senyora patrona del dit spital e beneficis en aquell per lo dit senyor infant | instituits. E encara ab voluntat e laudació dels discrets mossèn Pere Ferrer, prevere beneficiat del primer benefici e administrador, e de mossèn Ferrer Arnau, prevere beneficiat del segon benefici del dit spital. E en tant com als dits sen/yors bisbe e comtessa e als altres consultants e reladors és stat vist feta a profit e conservació del dit spital e descàrrech e relevament de reprehensió e infàmia del administrador de aquell e a gran expidició e clarificació dels comptes | del dit spital d'act en avant donadós.

I. E primerament, per tant com segons comptes e llibres del dit en Pere Ferrer, ara administrador, e de altres passats administradors del dit spital és stat vist e atrobat que's feye contradicció e repre/hensió que tenien massa compayes ordinàries a messió e càrrech del dit spital e que feyen massa excés en la messió ordinària e altres despeses del dit spital, a les quals no bastaven bé a supportar les rendes de aquell | com per ocasió de mortalitats e sterelitat de temps e àlies sien molt diminuides. Per tant, los desús dits ordenaren, taxaren e moderaren que d'act avant en lo dit spital sien les persones ordinàries a servey del dit spital que visquen | de les rendes de aquell sis persones e no més, ço és, lo administrador damunt dit e lo dit Ferrer Arnau, preveres, o successors seus. Item dos moços de treball per servey e guarda del dit spital. Item un scolà per servey e compayia | dels dits preveres. Item una dona per servey del spital e dels pobres allí vinents. E que lo dit administrador no gos tenir més avant menjadors ordinaris a messió e càrrech del dit spital e si ho farà que la messió o soldada de aquells | qui seran més de sis no hi sie admés en compte, ans ho hage a pagar de ço del seu. Axí entés, emperò, que en temps que hic aurà noves de moros o de altres males gents lo dit administrador per guarda e restauració | del dit spital pusque aver e tenir més compaya segons li será ben vist fahedor, a messió e despesa del dit spital.

II. Item, per tant com axmatex en temps passat és stat trobat excés e se ha feta reprehensió que en lo dit | spital se tenien e provehien massa bèsties ordinàries e massa civada, ordenaren e volguerren los dessús dits que d'act avant lo dit administrador no tingue sinó dues bèsties ordinàries a càrrech e messió del dit spital, ço és, un mul per portar les provisions al dit spital e servicials ordinaris de aquell e un ase per servey de la cínia e altres coses que fer porà a ordinació del dit administrador.

III. Item, ordenaren e volguerren que les dites | dues bèsties haguessen civada

ordinària, ço és, als dies que faran fahena haga lo mul tres almuts de civada e lo ase un almut a mesura de Tiviça; e en dies de festes o que no faran fahena hagen / solament entre dos, tres almuts e palla a conexença del dit administrador.

IV. Item, ordenaren e volgueren que si lo dit administrador porà ni volrà tenir una mula per a son cavalcar que ho puxe fer, axí emperò que / lo compre de sos propis dinés e a son risch, que en tal cas la dita mula sie provehida ordinàriament de civada e palla del dit spital e sia comptada per bèstia ordinària; e que haga tots jorns dos almuts / de civada e palla tanta com ne haga menester. E si més avant bèsties ordinàries tindrà ni més civada los donarà, que no li sia pres en compte ni càrrech del dit spital.

V. Item, ordenarem e volgueren per tant com tenir / laurahó no és vist profitós al dit spital, abans hi redunde en dampnatge, que d'aquí avant lo dit administrador no faça laurar ni sembrar degunes terres a messió del dit spital, abans les haga a donar o stablir a laurahó a temps, / com pus profitosament porà, e si lo contrari farà que no li'n sie pres res en compte.

VI. Item, per ço que la despesa dels menjadors ordinaris del spital axí de pa com de vi e companatge sia certa en nombre, pes e mesura, orde / naren e volgueren los desús dits que al dit administrador e al altre prevere e per la dona e per lo scolà e encara per lo (!) altres preveres e frares al dit spital vinents sie donat e admés en compte per quiscun de ells qua / torze faneques de forment per quiscun any. E per los dits dos maçips ordinaris e per los altres hòmens de treball si li'n covendrà sostenir e encara per los pobres lechs, per quiscun menjador sie donat e admés setze fane / ques a mesura de Tiviça.

VII. Item, que per quiscun bevedor del dit spital, axí com dels ordinaris desús dits com encara als preveres, frares e altres pobres qui al dit spital vindran comptant dos pobres per un menjador. / E encara per aquells qui extraordinàriament li covendrà sostenir sie donat e admés en compte per quiscun bevedor vint e set migeres de vi a mesura de Tiviça per quiscun any.

VIII. Item, ordenaren e volgueren per bona ordi / nació e regiment del dit spital que lo dit administrador d'aquí avant en lo primer dia de quiscun mes haga a scriure e nomenar en son libre los menjadors ordinaris del dit spital e encara los altres extraordinaris / si n'i haurà e d'aquí avant regint son libre per tot aquell mes scrive e note si algú se n'i creixerà, nomenant lo qui és ni per que hi serà vengut, e axí mateix lo jorn que se'n hirà. E per semblant haga a scriure e con / tinuar en lo dit libre com algú dels menjadors ordinaris fallirà o partirà del dit spital, e axí mateix lo dia que tornarà. E si no ho fa, que la messió que farà en deguns sobrevinents ni que volrà metre en compte per los dits / absents no li sie presa en compte.

IX. Item, taxaren, ordenaren e volgueren que lo dit administrador per si e per los altres ordinaris del dit spital, que són sis en nombre segons és desús ordenat, li sien admeses en compte ordinàriament per companatge, / ço és, carn o pex o altra vianda segons lo dia, dehuyt dinés, ço és, tres dinés per menjador per quiscun dia e no més ni li'n sie pus admés en compte, encara que més o menys ne despena.

X. Item, que de les altres provisions accessòri / es axí com oli, sal, salsa e semblants, face provisió apartada dels béns del spital e axí mateix de carnsalada, axí entés emperò que per los dits sis ordinaris no'n mete en compte sinó un bachó per tot l'any.

XI. Item, que per millor enlestir / los comptes del spital face lo dit administrador libre separat dels pobres e del nombre de aquells e de la jornada que'y seran e en absència sua que ho comane al altre prevere, lo qual sie tengut en aquell cas continuar lo dit li / bre.

XII. Item, que si al dit administrador covendrà fer obres en lo dit spital o logar hòmens per guarda e defensió de aquell segons desús és entés, que per aquells-tals hòmens mete e scrive la messió en nombre e despesa dels ordina / ris damunt dits.

XIII. Item, que del moliner que lo dit administrador té al molt del Pradip tingue e regesque compte a part de la soldada e messió que li donarà, com aquell no sie comprés en lo nombre dels ordinaris del spital. /

XIV. Item, que del blat que lo dit administrador rebrà del dit molt e de aquell que despendrà per als menjadors del dit spital haga a rebre e despendre a mesura de Tiviça e posar lo just preu que valdrà en dinés en sos comptes de / rebuda e despesa per tant que los comptes ne sien pus clars e enlestits.

XV. Item, per tant que lo senyor infant, loable fundador del dit spital, ordenà e volgué en la institució de aquell que tots anys una vegada en lo mes de mag / fossen hoits, examinats e diffinits los comptes del administrador del dit spital per lo official o comissari deputat per lo senyor bisbe de Tortosa e per altre comissari deputat per lo senyor comte de Prades, jatsie que / de aci atrás sie stat praticat que passaven dos, tres o quatre anys que los dits comptes no eren hoits, la qual cosa redunde notoriament en dan del dit spital e turbació e confusió dels dits comptes, per tant han volgut e ordenat los / desús dits que de aci avant ordenen e trameten los dits comissaris per hoir e diffinir los dits comptes quiscun any, axí entés emperò que lo any sie scrit e continuat començar al primer dia de mag e que fenescha al darrer dia de / abril. E que los dits comptes de aci avant se donen dins dos meses continuadors après lo darrer dia de abril, ço és, mag e juny, no obstant la dita ordinació del sol mes de mag assignat en la institució; e açò per tant com / en lo dit mes de abril quiscun any són acabats de collir los fruyts e rendes del dit spital e serà millor regulació per als comptes; e que comencen de hoir e venir en l'any pros instant de M CCCC XXXI, a la jornada que concor / daren dins los dits dos meses.

XVI. Item, ordenaren e volgueren seguits la voluntat del dit senyor fundador que per los dits senyors bisbe e comte sie per quiscú tramés un comissari deputat per hoir, examinar e diffinir / los dits comptes e aquell haze la provisió e salari ordenat e taxat en la dita institució. E si més de un n'í trametran, que aquells tants com sien no hogen salari o stipendi sinó per l, ni lo spitaler no sie tengut donar lo dit sala / ri sinó per un official o comissari de quiscuna part.

XVII. Item, ordenaren e volgueren e açò en special prometé e volgué la dita senyora comtessa per si e successors seus, que d'aci avant per ella ni procuradors o officials seus ne / de sos successors no sie fet embarch ni ocupació al dit administrador en collir, arrendar e plegar entegrament los fruyts e rendes pertayents al dit spital en los lochs e tèrrens de Tiviça, de Pradip e de Ba / yoles e de qualsevulle altres lochs, parts o membres del dit comdat, abans permetrà e manarà que lo dit administrador culle e rehea en los lochs assignats per lo dit senyor fundador ab integre aquells fruyts e ren / des que en la dita institució per sustentació del dit spital hi són lexades e ordenades.

Et ideo nos, episcopus et comitissa memorati, tenore huius publici instrumenti firmiter perpetuo valituri, de novo statuimus, ordinamus ac / facimus predictas ordinationes et statuta super bono statu ac regimine et conservacione prefati hospitalis, iurium et proventuum eiusdem et eas addimus, annectimus et incorporamus ordinationibus per dictum dominum infantem factis et statutis, quas per / dictum administratorem et eius successores et per auditores suorum compotorum et alias quascumque personas volumus teneri et observari perpetuo prout in dictis capitulis continetur. Et volumus de hiis ordinationibus fieri tria publica consimilia / instrumenta, unum nobis dicto episcopo, aliud nobis dicte comitisse et relicum dicto administratori tradenda per notarium subscriptum. Ad hec ego Petrus Ferrarii, prebiter administrator prefati hospitalis, in presencia vestri dictorum dominorum episcopi / et comitisse constitutus et in confeccione dictarum ordinationum presens, eisdem ordinationibus consencio per me et meos successores administratores dicti hospitalis.

Que fuerunt acta in ecclesia loci de Garcia, XXIII^a die mensis augusti anno a / nativitate Domini millesimo quadringentesimo tricesimo.

Sig++na nostrum, Othonis episcopi et Johanne alias Gondissalve Ximeniç de Arenosio comitisse predictorum, qui dictas ordinationes condimus, statuimus, facimus et ordi / namus, presensque instrumentum nostre auctoritatis presidio roboramus. Sig+num mei, Petri Ferrarii, administratoris hospitalis predicti, qui predictis consencio eaque laudo et firmo.

Testes huius rei sunt honorabiles Johannes Alfonsi de Suyen, in decretis licenciatus, rector ecclesie loci de Catino, Franciscus Roys, utriusque juris bacallarius, rector ecclesie loci de Açquo, Johannes Meliç et Anthonius / Alegre, loci de Garcia.

Sig+num Guillermi Ferrarii, habitatoris ville de Falceto, auctoritate regia notarii publici per totam terram et dominacionem serenissimi domini regis Aragonum, qui premissis interfuit eaque fecit et clausit, cum suprapositis in lineis XIII^{ta} "e libres", et XXXV^{ta} "començar", / et cum raso et correcto in linea XXXXIII^{ta} "bisbe".